

Sprehodi po knjižnem trgu

Diana Pungeršič

Aleš Debeljak: Tukaj, zate, tam (Pesmi in eseji).

*Ljubljana: Mladinska knjiga
(zbirka Kondor), 2017; izbrala in uredila
Uroš Zupan in Urban Vovk.*

Foto: Amadeja Smrekar

V Kondorjevi zbirki so v zadnjih petih letih svojo knjigo dobili naslednji slovenski besedni ustvarjalci: Fran Milčinski, Tone Pavček, Andrej Rozman Roza, Andrej Brvar, Josip Osti, Feri Lainšček. Čeprav kriterij za izid knjige v zbirki ni nujno avtorjeva smrt, Debeljak svoj izbor dobiva posthumno. S smrtjo ne začenjam po naključju, saj je minljivost pravzaprav ena pomembnejših pesnikovih tem in nenehna spremljevalka zlasti njegove poezije, nenazadnje pa se je vpisala tudi v pričujoči izbor poezije in esejistike, ki sta ga pripravila Uroš Zupan in Urban Vovk. Iz njenih spremnih zapisov, čeprav slogovno in snovno različnih, namreč vibrira človeška prizadetost ob izgubi prijatelja, literarnega sopotnika, tudi učitelja, navdihovalca, velikega sočloveka. Domnevamo lahko, da je začela nastajati precej kmalu po avtorjevi smrti, s še svežim čustvenim odnosom do "predmeta" obravnave, česar sestavljavca tudi ne tajita (in to knjigo le bogati). Če je Debeljak nekoč v spremni besedi h knjigi *Boštjan Seliškar – Slepa okna* pisal o smrti kot kriteriju pisave, potem lahko uvodoma sklenemo, da je smrt kriterij tokratnega izbora. Omenjeni Debeljakovi spremni besedi, uvrščeni tudi

v esejistični del izbora, je po fragmentarnosti in izpovednosti nadvse sorodna tudi Zupanova – osebna, anekdotična in zlasti srčna. Gre za nekakšno lirično (a tudi informativno privlačno) poslovilno pismo prijatelju, pesniškemu kolegu in nenazadnje tudi vzorniku, ki njegovo osebnost in mesto v literarnem in realnem času in prostoru živo naslika pred bralčevimi očmi: “Bil si ‘najbolj kriv’, da so izšle *Sutre*. Jaz sem bil kriv, da sem si privoščil nesramnost in tvojo interno recenzijo objavil kot tekst za zavitek. Nič nisi rekel. Nikoli nisi bil zamerljiv.” Ali kot zapiše Vovk v svojem spremnem besedilu: “Če sta (bila) ustvarjalec in njegov ‘spremljevalec’ sodobnika in sta se del življenja celo osebno poznala, se bralstvu rado postreže s kako anekdoto, ki, kot vemo, o človekovem značaju lahko pove več kot deset tisoč besed o njegovem opusu.”

Kakšnega Aleša Debeljaka naslika izbor poezije? Vključenih je vseh osem samostojnih zbirk in tudi juvenilije iz *Pesniškega almanaha mladih* (1982). Že na tem mestu velja zapisati, da sta izbora pesmi in esejev harmonična, da se podpirata: kar beremo v poeziji, poznejši esejistični izbor pogloblja in razširja. Zdi se, da ne le po zaslugi siceršnje prežetosti Debeljakovega pesniškega in esejističnega opusa. Sicer pa lahko le pritrdimo Zupanu, da se poezija mrtvega pesnika preprosto bere z drugimi očmi ... Poleg *zrelости za lastno smrt*, o kateri se sprašuje antologist, izstopijo predvsem verzi zbirke *Slovar tišine* (1987), ki ji je odmerjenega tudi največ prostora: “Umrl boš, ne da bi izčrpal vse oblike res- / ničnosti. Ne bo ti žal. /.../ Vztrajal boš v razpokah časa, / opazujoč gladino morja, čez katerega si stokrat plul.” Ali: “V ptičjem vzletu z vodne površine je že // padec.” Ali: “Nemočen hrepeniš / po smrti, čakaš, gledaš, pritajeno dihaš.” In tako vse do ene ključnih Debeljakovih pesmi *Esej o melanholiji*, v kateri izpovedovalec *izginja v tekst ...*

V tej z megličasto kopreno obdani poeziji se nenehno oplajajo hkratna občutja samote *neke človeške postave, ki zlagoma izginja v konec dneva* in želja, da bi *pel s teboj*, vznesenost življenja in soočenje s tesnobljnostjo, končnostjo, nasiljem ... Pesmi vsakokratne zbirke rastejo iz konkretnega časa in prostora, a določujoča so bila zlasti osemdeseta, v katerih se je temeljno oblikoval pesnikov glas. Ali kot Debeljak sam pojasni v znamenitem eseju *Somrak idolov* (1994): “Naši starejši pisatelji so dobivali zasluženi aplavz na odprti sceni zato, ker so s kritično distanco in neusmiljenim skalpelom resnice razkrinkavali *socializem s človeškim obrazom*. Nas si je izbral drug teren. Skušali smo osredotočiti svoje ustvarjalne energije ob problemu, ki ni bil javno atraktiven, ampak intimno izzivalen. Namesto *socializma* in njegovega spektakularnega pogreba smo se skušali posvetiti brazgotinam, urezninam, gubam, nasmeškom, grimasam na obrazih posameznikov.

Tipali smo v globine človeške duše, ki med mučno tišino sedmine, v kateri vladavina smrti pojenjuje, a še ni izginila, tako zlahka odtava med sence preganjavic in tesnobe.”

Od bolj strogih pesemskih oblik, čeprav še vedno z narativnim pesniškim izrazom, je šel Debeljakov verz v razpuščanje vse do pesmi v prozi. Vzvraten pogled na njegov z melanholijo, nostalgijo, otožnostjo, mrakom, nočjo in zimo prežet pesniški opus vendarle kaže tudi nekakšno sklenjenost, ki jo je mogoče opazovati predvsem na tematski ravni. Od meditacij o bivanjskih vprašanjih prek tematizacije erotike in ljubezenskega odnosa, soočenja z vojno oziroma z manufakturo prahu pa vse do vrnitve v imperij spomina. Že z zbirko *Tihotapci* (2009) se je spustil v globine časa, da bi od tod pritihtopil spomin na primarni domači teren in ljudi; v pesmih iz izbora tako bralca popelje h Grubarjevemu kanalu, sotočju Gradaščice in Ljubljani, Grobnici narodnih herojev, na Linhartovo in Dvořakovo ulico, h Kocbeku v park Tivoli, na stadion Ilirija ... V svojo ljubo Atlantido, čas odraščanja v Jugoslaviji, pa se je v zadnji knjigi *Kako postati človek* (2014) dokončno vrnil z domala avtobiografskimi pesemskimi zabeležkami iz otroštva in mladosti. In zbirko tudi posvetil svojim ljubim trem otrokom – prvič izključno njim.

Pesemski izbor dopolnjuje sedem esejističnih besedil iz petih esejističnih knjig (od skupno štirinajstih) ter spremna študija k poeziji. Gre za avtorjeve dandanes že domala ponarodele tekste. Izbor je pahljačast, pokriva pa Debeljakova osnovna področja zanimanja, začevši s spremno besedo k Seliškarjevi knjigi, v kateri na presunljiv način meditira o skrivnosti poezije, galjotski usodi pesnika, samemu sebi neznanemu, predvsem pa o bivanjski samoti, ki je na sploh velika Debeljakova tema. Tu so še teksti, v katerih ga spoznamo kot velikega premišljevalca razpoke med Vzhodom in Zahodom, Evropo in Ameriko, domom in tujino. V vsakem eseju lahko bralec znova in znova osupne nad aktualnostjo njegove misli, čeprav je večina tekstov nastala že pred dvajsetimi, celo tridesetimi leti. V *Novi religiozni zavesti* denimo beremo, kar še danes živimo: “/.../ da pri ‘presaditvi’ azijskih religij v Ameriko še zdaleč *ne gre za modno muho*, ampak za nekaj precej bolj usodnega. Za globoko in prepričljivo *nezadovoljstvo s šepajočimi odgovori judovsko-krščanske tradicije na dileme modernosti*.” Najbrž je res Debeljak eden prvih pri nas, kot mu pripíše tudi Zupan, ki je zavestno ukinjal razliko med množično in elitno kulturo oziroma je “znotraj visoke umetnosti našel enakopravno mesto popkulturi”, kako o množični kulturi premišljujejo mojstri, preberemo v eseju o bendu American Music Cafe. Književnosti sta posvečena esej o Carverju in njegovi kratki zgodbi, ki jo je

Debeljak tudi vpeljal v slovenski prostor, ter esej iz povsem sodobnega časa *Književna republika*, kot nekakšen sklepni literarni manifest – tako vlogo ima tudi v pričujoči knjigi. Osrednje mesto v izboru zaseda eno njegovih najbolj prevajanih besedil *Somrak idolov*, ki pesnikov “*pogum biti*” v času in prostoru nekdanje Jugoslavije zajame najbolj plastično in celovito. Na neki način izbrani eseji tvorijo avtorjevo karikaturo – nekaj markantnih potez, vrženih na papir –, a obraz je prepoznaven in vtis globok.

Knjiga ima tudi domišljen naslov, posvetilo iz zbirke *Tihotapci*, ki predstavlja temeljni trikotnik Debeljakove pisave ... *Tukaj* kot močno lokalno zavezanost, *zate* kot eksistencialna drama *med jaz in ti* ter *tam* kot nenehno soočanje z daljavo (časovno in prostorsko) in posledično odsotnostjo, v kateri je implicitna (tudi) smrt: “Tu je vse tako kot tam. Ni razlike. Ko umira, je / vsak veselje.” Knjiga, ki ne bo razočarala poznavalcev Debeljakovega ustvarjanja, a zdi se, da bo še bolj razveselila vse manj posvečene v njegov opus in osebnost ter jih spodbudila k nadaljnjemu poglobljanju in raziskovanju – bibliografija namreč obsega kar četrtno knjige. Skrbno sestavljen in osebno komentiran izbor umetnika in intelektualca prikaže v eni njegovih najboljših različic ... v dvogovoru s prijateljema in sopotnikoma.